

באופן אחר, טעם ל'כאשר זמם ולא כאשר עשה' ולהאמנת העדים השניים וב'עמנו הייתם' דוקא

–

כי הנה כל אדם יש לו אוהבים ושונאים; וכאשר שתי כתי עדים מכחישות זו את זו, זו אומרת הרג, וזו אומרת לא הרג – אפשר שהללו משקרים בשביל שנאתם לו, או אפשר שהללו משקרים מפני אהבתם לו. ואולם כשבאים השניים ואומרים לראשונים: 'עמנו הייתם' – רגלים לדבר שאמת בפייהם, שאילו חפצו רק להציל הנדון לאהבתם אותו – הרי יפה להם יותר להכחישם בגוף המעשה ולומר 'לא כך היה', שאז אפילו יבואו עוד מאה ויעידו על הנדון – יינצל על ידי הכחשתם, ולמה זה יעידו על השניים הללו ועדיין אפשר שיהרג הנדון ע"י אחרים שראו את המעשה? ועוד, מה להם ליכנס לסכנה זו לומר 'עמנו הייתם במקום אחר' בעוד שהשניים יודעין זה בזה כי לא אמת הוא, ואף יכולים להוכיח שקרם על פניהם; –

שמה תאמר לא מאהבת הנדון מעידים השניים, אלא מחמת שנאה לעדים הראשונים רוצים להרגם כ'עדים זוממין' – אם כן למה זה להם להציל יחד עם זאת את הנדון החייב מיתה בדין, והלא נקל להם להעיד על אלו (על כל אחד בנפרד) שחללו השבת בזמן פלוני או עבדו ע"ז וכו'.

לפיכך הדבר נוטה שעדותם אמת. והראשונים – משנאה לנידון העידו; –

אכן, אילו כבר נהרג הנדון, שוב יש לנו לחוש שאלו השנים אוהבי ההרוג הם ובאו לנקום נקמת דמו מאלו ויחד עם זאת לטהר שמו מפגם אותה עבירה, ושוב הרי הם ככל עדים המכחישים אלו את אלו שאין ידוע למי להאמין (עפ"י רד"צ הופמן ומשך חכמה. מובא בספר הפרשיות שופטים).

ויש שבארו טעם אחר בדברי; שאם הרגוהו, אין ראויה להם כפרה אף לא במיתת בית דין, הלכך אין נהרגים (וזהו הטעם לכך שאין עונשין מן הדין, לדברי המהרש"א בסנהדרין, כי שמה דוקא לרוב חומרתו לא יועיל לו העונש לכפר. (ע' במובא בסנהדרין עו). וכן כתבו הראשונים לענין מעביר כל זרעו למולך שאינו נהרג. – ע' סנהדרין סד. וכענין זה אמרו בתחילת המסכת 'היא הנותנת הוא שעשה מעשה במויד לא ליגלי כי היכי דלא תיהוי ליה כפרה...').

וע"ע טעמים וגדרים נוספים בדין עדים זוממין, במובא בב"ק עב ובסנהדרין כז.

דף ו

'הכי אמרינן להו, למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו...'. – נחלקו הראשונים בדבר; יש אומרים שאין עדים פסולים פוסלים השאר בשנתכווננו להעיד תחילה, אלא אם לבסוף באו והעידו בבית דין, אבל בראיה לבד לא פסלו.

ואף על פי ששאלו 'הרוג יציל' והלא אינו בא להעיד – אכן תחילה היה סבור הש"ס שאפילו בראיה לבדה פוסל את השאר, אבל לבסוף תרץ 'במקיימי דבר הכתוב מדבר' – כלומר רק אם בא לב"ד להעיד ולקיים, רק אז פוסל את השאר (כן היא שיטת התוס' והרא"ש. וכן נראה דעת הרמב"ן הרשב"א והר"ן).

ויש סוברים שאפילו בראיה לבדה, פוסל הקרוב או הפסול את כל העדים האחרים, כל שנתכוין להעיד [ויש מפרשים שתלוי בכוונת הכשרים, אם דעתם להעיד עם הפסול או בלעדיו], וכפשוט המושגה שלא הזוכר בה כלל שבאו הפסולים להעיד, וכמו שאמר רבי 'מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש' – משמע גם אם לא באו שניהם להעיד בב"ד (כן היא שיטת הרמב"ם, הרמ"ה, רש"י, רשב"ם. וכן נקט הש"ך לו סק"ח) לעיקר, וכתב שכן מורה פשוט הדברים מהמשנה ומהגמרא. ואולם בספר זכר יצחק (יג ט) כתב לדחות ראיותיו,

ודעתו שיש לחוש להלכה לדעת הראשונים שאין פוסלים בראיה לבדה אלא רק כשהעיד בב"ד. אלא שנסתפק (בס"י יח) אם העידו בנפרד או בב"ד אחר, כיון שאינם מצטרפים בדיני נפשות [וכן בקדושין – לשיטת הר"ן], אפשר שאין הפסול פוסל את הכשר).

ויש שיטה אמצעית הסוברת שעדות קדושין וגירושין שונה משאר עדויות, שבהם פוסלים הקרובים אפילו בראיה לבדה, כי באלו הראיה בעדים היא קיום הדבר, וחלות הדבר נעשה ע"י העדים בשעת ראיתם. לא כן בעדות נפשות שאין ראית העדים כשלעצמה פועלת חיוב, אלא הכל תלוי בהגדת העדות בב"ד (כן היא דעת הרא"ה – הובא בריטב"א קדושין מג. אלא שהוא כתב שם שראוי להחמיר כדעת התוס' שאפילו בקדושין כל שלא הגידו בב"ד – אינם פוסלים. וע' קצות החשן לו, א ובזכר יצחק יג).

ואם כיוונו להעיד בשעת הראיה וגם העידו בב"ד אח"כ על הקדושין והגירושין – לכאורה העדות נפסלה לכו"ע. ואולם יש אומרים שלדעת התוס' והרא"ה אמנם הב"ד אינם יכולים לפסוק עפ"י העדים, שהרי יש ביניהם כשר או פסול, אך הלא בעת הקדושין לא נפסלו הכשרים, ולכן הקדושין תפשו. כן דעת הבית-שמואל אה"ע מב סק"ח, ודלא כחלקת מחוקק שם סק"ו. ואם תשאל לשתי השיטות האחרונות, כיצד מצאנו ידינו ורגלינו בקדושין וגירושין הנעשים במעמד קרובים? – לא קשה, שעל כך מועיל יחוד העדים מראש, לומר שרק אלו יהיו העדים ולא אחר חוץ מהם, ולכן אפילו אם יתכוונו הקרובים להעשות עדים, אין בכחם להיות 'עדים' בעל כרחם של בעלי הדבר. ואפילו אם נאמר שבזמן הש"ס לא נהגו ביחוד עדים, יש לומר שבסתם אין לנו לחוש שנתכוונו להעיד, ורק אם באו לבסוף לב"ד על מנת להעיד, בזה אמרו ששואלים אותם אם 'למחזי' באו או 'לאסודי' (ראשונים; ש"ך).

עוד בפירוט השיטות, ע' בשאלות ותשובות לסיכום.

עוד נחלקו הראשונים האם הקרוב או הפסול פוסלים את העדים הכשרים, כאשר הכשרים לא ידעו על פסולות של זה (ע' רי"ף, רמב"ן ורא"ה; חו"מ לו, ב).

ונחלקו האחרונים לפי הדעות הנ"ל הפוסלות בראיה לבדה, האם יש מקום לפסול גם כאשר הכשרים לא ידעו מהפסולים (כן דעת הש"ך לו סק"א), או שמא לעולם אין שייך לפסול בראיה לבדה כאשר לא ידעו מהפסולים (כן כתב התומים שם סק"א). וכן כתב להכריח בסברא בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א קלה).

[אגב, שם 'משי"ח' המובא כאן בתוס' ובעוד הרבה מקומות במסכת זו, הוא ראשי תבות 'מורי שיחיה' והכוונה היא לרבנו פרץ, שהתוס' הללו נכתבו על ידי אחד מתלמידיו בחייו. ערוך לנר].

(ע"ב) 'שלא תהא סנהדרי שומעת מפי התורגמן' – רש"י (בסנהדרין יז) כתב שקבלת עדות ע"י מתורגמן הרי זה כ'עד מפי עד'. ואולם בנמוקי יוסף כאן פירש משום הקושי לתרגם כיאות ומפני השינויים הדקים שבתרגום משפה לשפה, לכן העדות אינה מכוונת וברורה כל הצורך. ונראה מכלל דבריו שאין בזה דין 'עד מפי עד' [שפסול זה אינו משום אי דיוק], שהרי נאמנים העדים לומר 'כך אמרו פלוני ופלוני' – אלא טעם הפסול הוא משום שאותה אמירה שעליה הם מעידים, אין לה כל תוקף לפי שלא נאמרה בב"ד, ואין זו 'עדות' כלל וכלל.

[ונראה שנחלקו על עדות הנאמרת בפני ב"ד בשפה שאינה מובנת לדיינים, האם נחשבת זו לקבלת עדות, וכיון שאנו מאמינים לעדים המתרגמים שכך וכך נאמר, הרי יש כאן עדות על עדות שנתקבלה בב"ד. או שמא אין לחושבם כמעידים בפני ב"ד, והרי אלו המתרגמים נחשבים כמעידים על אמירת פלוני ופלוני שלא בב"ד.

שאלה זו אפשר שנוגעת לדינא; האם אותם לועזים שהעידו בב"ד, יכולים לחזור בהם מדבריהם בפני

ב"ד המכירים לשונם – שלשיטת רש"י שאין להחשיב דבריהם הראשונים כעדות בב"ד, הרי זה כמו שאמרו חוץ לב"ד, שחוזרים ומגידיים. ולגמוקי יוסף – לפי ההסבר האמור – נחשבו כמעידים בב"ד ושוב אין חוזרים ומגידיים. וצ"ע לדינא, שלא מצאתי זה בדברי רבותינו' [עפ"י אגרות משה ח"ג לב, ה]. ע"ש שציין שאף לרש"י אינו מצד הסברא אלא מדרשה כדילפי' במשנתנו שאין מעידין בפני מתורגמן. ובספר חדושים ובאורים כתב שכוונת רש"י שמדרשה זו למדים [בק"ו] לשאר עד מפי עד – שלא מצאנו בו מיעוט מקרא. וכבר מבואר כן בתשב"ץ (ח"א קכח), שטעם אחד לדין מתורגמן ולדין עד מפי עד, דכתיב 'על פי... – מפייהם דוקא.

'לא נצרכה אלא לבועל את הערוה' – לאו דוקא, הוא הדין לכל עבירה הנמשכת זמן מה, כגון חילול שבת, ולאפוקי רציחה שהיא ברגע אחד (כלשון הרמב"ם עדות ד).

כן כתב בערוך לנר. והקשה ממשמעות דברי הרמב"ם, ששייכת 'עדות המיוחדת' בזה אחר זה ברציחה, שכתב שמכניסים לכיפה – והלא מבואר בסוגיתנו שברציחה אין זו עדות כלל כשראו בזה אחר זה? [ובספר בית ישי (קט, ג) פרש דברי הרמב"ם כשהעידו על שני מעשי רצח שונים. וחדש שם שגם בחיוב מיתה די בעדות על התוצאה ולא על המעשה]. ויש לומר על פי מה שכתבו האחרונים (זכר יצחק יח, ב; אור שמח עדות ד, א; אחיעזר ח"א כה, ה. וע' בסנהדרין פא) שבאומדנא מוכחת, כמעשה דשמעון בן שטח שראוהו מפרפר, אע"פ שאי אפשר להורגו, מועיל על כל פנים לענין הכנסה לכיפה. ועל כן לענין דין כיפה שייך במציאות עדות בזה אחר זה ברציחה, דעכ"פ איכא אומדנא, ורק לענין מיתה ב"ד אמרו שאין בנמצא שיראו את הרציחה ממש בזה אחר זה.

'מתקיף לה מר זוטרא: אלא מעתה בדיני נפשות תציל, אלמה תנן הוא והן נהרגין' – יש מפרשים הקושיא: כשם שדרשת יומת המת – במיתה ולא בממון, כך נדרוש יומת המת – למיתה הוא פסול אבל להציל – מציל (רמב"ן ועוד).

[הראשונים ז"ל נתקשו בפרש"י, הלא כיון שכת אחת הוזמה ואחת נשארה, מאיזה טעם נאמר צירוף, והרי המוזמים לא ראו כלל העדות ומה יצרפם לכת האחרת?]

בספר אור שמח (עדות ד, א) פרש על פי מה שאמרו (בסנהדרין פא) שעדות המיוחדת, הגם שאינה מועילה להורגו מ"מ מכניסים אותו לכיפה עד שימות – הרי שגם לענין נפשות מועילה עדות המיוחדת, לענין כיפה (והטעם, לפי שהיא עדות המועילה לדיני ממונות), ולכך יש לו להציל, כי הרי מצטרפים גם לנפשות. [ומבואר לפי"ז שעדות המיוחדת כשרה בדיני ממונות מהתורה, שלכך מועילה לענין כיפה, וכמו שהוכיח בספר בית הלוי (ח"ב ט, ג). ודלא כהתומים (ל, יא) שנסתפק בדבר]. וע"ש דרך נוספת בבאור כל הענין. וע' בית ישי קט, הערה ג].

'אפילו מפי השד' – הרמב"ם (סנהדרין יב, ב) לא כתב 'מפי השד' אלא 'אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו'. וכתבו המפרשים שכך מפרש 'מפי השד', וכמו שכתב המאירי: רצה לומר דרך משל, ששמע קול המתרה ולא ראהו, וכגון ששמע בלילה קול המתרה בו [שאפילו נחוש שמא שד הוא (כבגטין סו. ועוד) – מועילה ההתראה] (וע"ש בכסף משנה ורדב"ן. וכן השמיט הרמב"ם מה שאמרו בהוריות י נגעים הבאים ע"י שדים וע"י כשפים. ועוד כיו"ב. וע"ש במאירי עירובין מג אודות 'יוסף שידא', ובהערת הגר"י בן דוד שליט"א ב'יוסף דעת' שם).

דף 2

'אילעא וטוביה קריביה דערבא הוו... אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע: אי לית ליה ללוה, לאו